HALK BİLGİSİ HABERLERİ

İstanbul - Eminönü Halkevi Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi tarafından çıkarılır aylık mecmua

Yazı İşleri Müdürü : MEHMET HALİT BAYRI

Yıl : 8 Mart-Nisan 1939 Sayı : 89-90

ÇANKIRILI İKİ ÂŞIK
ALEVÎ KUL MUSTAFA - BEKTAŞİ RAZÎ BABA

Kul Mustafa, Çankırının Şabanözü Nahiyesinin alevî köylerinden Kösürelik dendir.

Nuh oğlu Âşık Mustafa adile anılır. 1864 (1279) yılında doğmuştur. On beş yaşında iken uyandığını söylemiştir.

Alvî âşıklar; tarikat telâkkisini ifade eden şiirler söylemeğe başladıkları vakit, şairlikleri için tarih ve ruhlarında husule gelen yeni tahavvüle bir başlangıç sayarlar ki buna «uyanma» derler. (1)

Alevî şairler, adlarına veya mahlaslarına «kul, sefil» gibi tabirler katarlar ve şiirlerinde de öyle kullanırlar: Sefil Ali, Kul Himmet gibi.

«Kul» tabiri İmam Ali ile Hacı Bektaşa nisbeti bildirir; yâni onların kulu demektir. «Sefil» ise nefsini hakir, yâni kendini diğer tarikat kardeşlerinden bayağı gördüğü içindir,

«Post sahibi» olanlar, «Babalık» derecesine varanlar adlarına «fakir» veya Hâdimül - fukara» sözünü ilâve ederler; mektuplarında adlarının üzerine bunlardan birini yazarlardı: «Elfakir Mehmet Nakşî» «Hâdimül - fukara Ahmet Hâlidî» gibi.

İşte Âşık Mustafa da kendisine "kul„ lâkabını takmıştır. Bu ihtiyar âşıkla şu suretle tanıştık :

1931 Mayısında Ankarada Hacı Bayram civarındaki evimin bahçesinde dolaşıyordum. İhtiyar âşık kapıyı çaldı. Bilmemezlikten gelerek ne istediğini sordum.

— Biraz dünyalık !

dedi. Ben de Himmetînin şu bendini okudum ;

(1) Halk şiirlerinin şekil ve nevi : Ahmet Talât, 1928 Devlet Matbaası. Uyanmak sözlerinin uzanmak ile münasebeti zahirdir. Türkçede (y-z) tebadülü her an vakidir : (azak-ayak, azig - ayig) gibi. İhtimal (ozan) sözü (ozanmak) mastarından ve bu da (uyanmak) aslından gelmiştir.

Felek kimin yapar kimin yıkarsın
Çar köşede üçyüz altmış hanen var
Malım yoktur diye kaygu çekersin
Cevahir madeni kırk kâr hanen var.

İhtiyarın sönük gözleri parladı ve derakap bir «eyvallah» çekerek alt tarafı olan şu bendi okudu:

Yanaşma iblise iman kaptırın
Kendi özün rahı haktan saptırın
Boynuma takmağa lâle yaptırın
Anlaşıldı gizli timarhanen var.

Sigara ve kahve ikram ettim; (dünyalık) hususundaki arzusunu da yerine getirdim. Artık o günkü (selman) ı yapmış demekti. Geniş nefes alarak daha sokuldu ve daha açıldı.

Benim şiir meraklısı ve tarikat mensubu olup olmadığımı kendince imtihan etti. Sonra «eyvallah» larım ve «niyaz» larım üzerine tamamen açıldı. Yetmiş üç yaşındaki bu ihtiyarın hafıza kuvvetine, ezberindeki şiirlerin çokluğuna âdeta imrendim.

Âşık Mustafa; müşekkel, iri yarı, uzun boylu, uzun ve ak sakallı bir adamdır; katıksız Türktür; çok fakirdır. Ankara sokaklarında yere mendil sererek, yol kenarlarında oturarak (selman) yapmaktadır. (1)

Bana kızılbaş şairlerin eserlerinden ve kendi parçalarından pek çok şeyler okudu, yazmama rıza gösterdi. Bu ümmî ihtiyardan bir nümune veriyorum:

Şu yalan dünyada kalırım sanma
Aşkın dolusunu iç deli gönül (2)
Niceleri kondu göçtü bu hana
Bu dünyanın sonu boş deli gönül.

Bir pir gördüm: haram, helâl dimeyor
«Dede„ tarikati doğru sürmeyor
Talip ihlâs ile pire varıyor
Yüklet kervanını göç deli gönül.

Mehman (3) gördük diye çalarlar neyi
Cemaat olursa, yâr geldi, deyi
Nefse azap: sözdür, yat uykun uyu (4)
Muhabbet olursa coş deli gönül.

---

(1) Geçen senelerde kendisine ara sıra tesadüf ediyordum. İki senedir göremiyorum. Geçenlerde (Kul Himmet) in bir şiirini okutmak için araştırdım. Hayatına dair müsbet bir haber alamadım. Refikam Ankarada olduğunu ve (Çankırı-Keçiören) yolları üzerinde (selman) yaparken gördüğünü söyledi; fakat bir daha arayamadım.

(2) Birinci defasında "Aşkın dolusunu et nuş deli gönül» tarzında okumuştur.

(3) Mehman okumuştur. (Meh-i-ma) gibi mana da vermek istemiştir.

(4) Kendi izahı şöyledir: Allaha, kula ait ve bir faydayı mucip olmıyan sözler muhataba can sıkıntısı verir. Nefs için azabı vardır, boşboğazlığı bırak, uykunu uyu, güzel muhabbet olursa o zaman coş ve istediğini söyle.

O bezirgân kalp evinden gelirse
Marifet babında şirin can ise
Cevherinin kıymetini bilirse
Yükün yarım, tayın çez deli gönül.(1)

(Kul Mustafa) eydür (2) görüyor gözü
Kemter ruhlariçin haklıdır sözü
Anca (3) kul tanımaz astarı, bözü (4)
Cihana sığmadı baş deli gönül.

Bu basit nazmın Âşık Mustafanın izahına göre manası şudur:

Bu dünya yalandır, sen burada baki kalacağım sanma; çünkü kimseler baki kalmamıştır. Onun için yalana itibar etme; baki ve hakikî olan aşka meylet. Çünkü aşk hakikatülhakayiktir. Bu dünya bir han gibidir; şimdiye kadar binlerce yolcu konup göçmüş, gelip geçmiştir. Binaenaleyh dünyanın sonu yoktur, faydasızdır, boştur.

Dünyanın faniliğinden haberdar olmıyan pek çoktur. Bunlar arasında tarikat vazıı geçinen bir pir gördüm; Allah korkusu bilmiyor; haram ve helâldan anlamıyor, ne bulursa bu haram, bu helâl demeden hepsine sahip olmak istiyor; halbuki Allaha muhabbet, tarikat ve aşk helâldir; gayrisi haramdır.

O pirin tarikını taliplere telkin ve talime memur olan «Dede» ise doğru yol göstermiyor, telkin ve talimi hep dalâlet üzerinedir. Bu cihetle talip, kalp hulûsu ile, gönül açıklığı ve gönül rızasile pire, maksûda, aşka varamıyor; o halde zaten sen bu dünya hanına konmuş bir yolcusun; haydi yükünü yüklet; bu handan, yani dünyadan göç; Allaha vasıl ol.

Bir kısım cahiller içimize misafir geldi diyerek, başına toplanırlar, meclis kurarlar, saz çalarlar (5) Halbuki onun nasıl bir adam olduğundan, tarikat mensubu olup olmadığından gafildirler. Onun sözünü can kulağile dinlerler. Halbuki boş sözden nefs için azap vardır. Boş boğazlığı bırak, yat uykunu uyu. Tâki senden olan, senin tarikinden bulunan biri gelir de bir sohbet, bir ayini cem teşkil edilirse o zaman kalk, o meclise sen de karış ve neşeden, neşattan coş ve istediğini söyle, onun sözlerini dinle. Çünkü bu sözlerden kalbe ferah gelir.

(1) Çezmek: dengi, urgan veya ipini sökerek açmak, semere bağlı yükü yıkmak için urganın ilmeğini açmak, gevşetmek. Bu manada (çözmek) de kullanılır, çözmek, düğüm vesaireyi açmak, sökmek.

(2) Eydür: eyitmek, ayıtmak aslından «söyler» demektir.

(3) Anca : ancak muhaffefidir, onun gibi, o kadar, öylece demektir. (Her, hep) manalarına da kullanılmıştır.

(4) Bözü: bez, yani pamuk veya ketenden dokuma manasınadır. Kafiyeye riayet için (böz) okumuştur.

(5) Bu hal alevî köylülerce âdettir.

O gelen (can) bir bezirgân gibidir; kalp evinden kalkmış, buraya konmuştur; senin gevherinin kıymetini bilmektedir. Çünkü o senden daha üstün, daha bilgili, daha ileridedir. Vakıa sen de bir bazirgânsın; fakat senin taşıdığın yük, yani tarikate, Allah'a ait bilgi azdır; onunla beraber olabilmek için sen de bu yarım yükü yık, fakat ihtiyatlı davran, ancak o yükün bir tarafını, yani bir dengini aç. Çünkü mahcup olursun.

*
* *

Kul Mustafa sana diyor ki: gözüm görüyor, yani ben iyi ve fenayı anladım. Benim sözüm kötü ruhlar içindir. Ben bizden olmıyanlar için ne söylersem haktır. Astarı, adi paçavrayı birbirinden tefrik edemiyorlar. Halbuki bizden olmayıp ta içimize girenler paçavra gibidir. (1)

Aykırı gördüğüm halleri havsalam almıyor, onun içindir ki küçük başım dünyaya sığmıyor; her yerde hakaret ve sitem görüyorum.

Âşık Mustafanın izahını anlayabildiğim şekilde kısalttım. Arada daha pek çok şeyler söylemiştir ki mevzula alâkası olmadığı için nakletmiyorum.

*
* *

Çankırının Çerkeş kazasının (At Karacalar) nahiyesinin (Çama) köyündendir. Bu köy Mevlânanın mesnevisinde geçen Yabanlu pazarının kurulduğu mahalle çok yakındır. (2)

Razî Babayı beş yıl önce Çankırıda gördüğüm zaman seksenlik bir ihtiyardı. Ağır işitiyordu. Uzun boylu, beyaz ve uzun sakallı, iri yarı, dinç ve pehlivan yapılı idi. Kulak memeleri delikti; bu delikler kendisinin vaktile küpe takan bektaşilerden olduğunu gösteriyordu.

Hayatta hiç kimsesi olmıyan ve yalnız saz ve söz ile geçinen bu ihtiyara saz çaldırmak fırsatını bulamadım. Birçok şiirler okudu ve fakat başkalarının şiirlerini okuyordu. Kendi düşüncesine göre her halde bana karşı ihtiyatlı davranmak, ağzından bir şey kaçırmamak istiyordu. Tıpkı şiî ve alevilerin (Takîyye) si gibi.

Uzun yılların verdiği itiyatla öyle bir sigara çekişi, öyle bir kahve içişi vardı ki bu hırs ile o kocaman vücudün neden yıpranmadığına âdetâ şaşmış ve şaşırmıştım.

Memnun ayrılışından ve şiir göndereceğine dair hararetli vaidlerinden kendini memnun ettiğimi ssndığım halde bugüne kadar bir selâmını bile

(1) Şeriat kumaş gibidir, meydandadır, tarikat ise astar gibidir, kumaşın altındadır; binaenaleyh görülmez. O halde alevilik de astar gibidir; herkese zahiri açık, fakat içi kapalıdır.

(2) Muhterem Fazıl Kastamonu Mebusu Velet Çelebi İzbudak, bu Yabanlu kelimesi hakkında bir tetkik hazırlamamı bana tavsiye buyurmuşlardı. Meşguliyetimin fazlalığı hasebile Çankırının çok değerli ve bilgin çocuklarından Ahmet Kemal Üçokun ricam üzerine yazdığı uzun bir tetkik Çankırıda çıkardığım Duygu gazetesile neşredilmiştir.

alamayışımdan bu sözünün eri olması lâzım gelen tarikat babasına ne demeli? Yoksa «başka tarikat ve mezhepten olanlara karşı verilen sözün, yapılan yeminin kıymeti olamaz» düstürü babanın da hayatta güttüğü düstûrlardan mıdır?

Razî Baba Ali Daim oğlu Hasan ağanın oğludur. Adı (Hasan) dır. (1265) de doğmuştur Köyündeki köy mektebinde biraz okumuştur. Eskiden on iki telli saz çalarken kulaklarının çok ağır duyması yüzünden artık çalmamaktadır.

Bektaşiliğine, küpeyi niçin takdığına dair suallerime nedense cevap vermemiş, yalnız İstanbulda bir çok zamanlar sakalık ettiğini, evlere su taşıdığını söylemiştir.

Onun benden sakınması kendi kanaatince bir felâkete uğramamak için olduğu muhakkaktır. Çünkü o kadar dolambaclı suallerime rağmen tarikat mensubu olduğunu bile inkâr etmiş ve kendisinin Bektaşî ve hem de Baba olduğunu şiirleriyle işhad ederek söylediğim zaman başını sallamak ve manidar surette gülmekle iktifa etmiştir.

Şiirlerinden bir iki numune veriyorum. Şu manzumeyi bana hitaben söylemiştir:

Bindik tomobile misali Mecnun
Attı dağdan dağa o Leylâ bizi
Didemden dökülen sel oldu Ceyhum
Vatan cüda etti bir şeyda bizi.

Kûşei vahdette kalmışken mevkuf
Rahme rahı Hakk'a etti tesadüf
Çahı melâlette misali Yusuf
Bir zaman bekletti tecallâ bizi.

Bülbülün feryadı vakti seherde
Âşıkın maksadı vuslatı yârde
Razî yol uğratup geçtiğin yerde
Acep anar - mola ahibba bizi?

Cumhuriyetin onuncu yılı münasebetile Çankırı şairlerine birer destan (1) yazdırmak için yakın yerlerdeki şairleri davet etmiş, uzak yerde bulunanlara da yazdırılması için Nahiye Müdürlerine mektuplar yazmıştım. Mektubumu alan Atkaracalar müdürü Babayı davet ve o sırada Çankırıya gelmekte olan bir otomobile bindirerek sevkeder.

Koca ihtiyar yolda bir haylı sarsılmış, davetin sebebini kavrayamadığı için biraz heyecanlanmış, Çankırıya gece geldiği için benimle karşılaşıncaya kadar haylı sıkıntı çekmiş olduğundan beni görür görmez okuduğu bu şiir tamamen bir kakıncı havidir.

(1) Yazıp yazdırdığım on beş kadar destan Çankırı matbaasında basılarak halka dağılmıştır.

Onu dağdan dağa atan Leyla, vatan cüda eden şeyda ([1]) hep ben oluyorum. Yusuf gibi bir zaman çahı melâlette beklenen tecellâ ise sabahleyin benim henüz uykuda olduğumu söylemeleri üzerine intizarıdır. Teşbih nekadar incedir? «Vuslatı yâr» dan maksut ta benimle görüşmektir.

On iki tarikin bağbanıyız biz
Karanlıkta gider yol değiliz biz
Dostun kapısının pasbanıyız biz
Mahremiz, yabancı el değiliz biz

Her tacın altında oluruz mihman
Kime baki kalır bu kevnü mekân
Bir âli makamda açınca dehan
Fahiş kelâm eden dil değiliz biz.

İbretle nazar kıl gün ile aya
Her gönülde kudretullah müheyya
Sefineler oynar coşarsa derya
Murg ile zar eden gül değiliz biz.

Nice âşıkları vardır uyanık
Gelir kebap olmuş hep bağrı yanık
Tuna gibi dem akarız bulanık
Baharda çağlayan sel değiliz biz.

Huda halkeyledi nice yüz bin er
Yoluna terkettik evlâd, ıyal, ser
Razî sözlerin bütün mücevher
Bahada ağırız pul degiliz biz.

*

Borçlu, alacaklı çıktı meydana
Dinleyin efendim bu imtihandır
Borclu der ki: Sığınmışım Yezdana
Seninle maceram olsun seyrandır.

Alacaklı der ki: vermişim akçe
İsterim elbette hakkımdır nice
Kavlim yoktur bir gün vadesi geçe
Sana beklediğim bunca zamandır.

Borclu der ki: hele sabreyle biraz
Param yoktur derim asla inanmaz
Mevlâ bana verir, veririm az az
Şimdi bu yakında hal perişandır.

Alacaklı der ki: ettim itibar
Alırken yalvardın bir daha yalvar
Ben senin sırrını etmem aşikâr
Benim gibi başka birin dolandır.

Borclu der ki: kimi dolandırayım
Sen gibi şaşkın yok inandırayım
Bul zengin bir adam ben kandırayım
Andan alup sana vermek asandır.

Alacaklı der ki: biliriz ezel
Gel bu sözler ile olma mübtezel
Dinlemezler böyle masalla gazel
Nihayeti gireceğin zındandır.

Borçlu der ki: gezdim şark ile Şamı
Artık benden dinlen son ahkâmı
O dergâh Hazreti Yusuf makamı
Bizimçün açıktır, eski mekândır.

Alacaklı der ki: isterim hesap
Arsızlıktan çektin yüzüne nikap
Alup vermeyince döner mi dolap
Kırma itibarın bu Âsitandır. (2)

Artık şimdi felek aksine büker
Elimde olanı hep hâke döker
Meşhur sözdür: çivi çiviyi söker
İhtimal ki dönen çarhı devrandır.

Kul borcu pek güçtür kurtara Mevlâ
Aman zaman bilmez ister daima
Yaradana borcum aşk Raziya
Beş vakit ibadet, bir dahi candır.

Çankırılı
A. Talât Onay

---

(1) Babanın bu kelimeye zahiren «şiir meraklısı» manasını verdiği, fakat zihninden hakikî manasını geçirdiği muhakkaktır.

(2) Babanın bu destanı İstanbulda söylediği anlaşılıyor. O halde İstanbulda da âşk fasıllarına iştirak ettiğine hükmolunabilir.

URFADA KULLANILAN BAZI KELİMELER

Tuman	:	Don
Malak	:	Don paçası
Uçkurevi	:	Don uçkurluğu
Zubun	:	Entari
Sicif	:	Şerit, kenarlık
Fermana	:	Önü açık yelek
Salta	:	Kısa setre
Aba	:	Kısa kollu ceket
Kadı şalvarı	:	Ağı az ve biraz dar şalvar
Şalvar	:	Ağı geniş ve bol şalvar
Terlik	:	Fes altına giyilen takke
Sındı	:	Makas
Yemeni	:	Tulumbacı ayakkabısı
Çizme	:	Yarım bot
Mergup	:	Burnu yuvarlak bir nevi ayakkabı
Rabatiye	:	Çizme (Kilis)
Kapkap	:	Nalın
Ocaklık	:	Mutbak
Don yumak	:	Çamaşır yıkamak
Sıcak	:	Hamam
Teşt	:	Liğen
Küllük	:	Çamaşır için hazırlanan küllü su.
Şava	:	Izgara
Saksı	:	Kürek
Satıl	:	Küçük bakır kova
Kadus	:	Büyük bakır kova
Kazan	:	Tencere
Kuşhane	:	Küçük tencere
Çömçe	:	Kepçe
Sini	:	Büyük tepsi
Divan sinisi	:	Büyük sini
Buharı	:	Baca
Halbur	:	Kalbur
Tepir	:	Sofra bezi
Mecmaa	:	Kenarlı tepsi
İteği	:	Hamur teknesinin altına serilen deriden örtü
Evirgeç	:	Saç üzerinde pişen ekmeği çevirmek için kullanılan tahtadan âlet

XVII

ELBEYLİOĞLU

Elbeylioğluna dair vaktile neşrettiğim büyük hikâyede bulunmıyan bir kaç parçasını da bu defa neşre muvaffak oldum. Gaziantebin cenubunda yaşayan ve bu gün maalesef Suriye içinde kalan bu büyük aşiret arasında yetişen bu şairin asıl ismi (Ahmet bey) dir.

Şair İstanbula menfi olarak götürülürken geçtiği yerleri tasvir ediyor. Bize bir çok köyleri tanıtıyor. (Köyler Gaziantebe ve Maraşa aittir.)

Karacaviranı hup bilirdim ezelden
Sevindiyi geçemedim .... güzelden
Osman ağa da baş kaldırmış Tüzelden
Gidiyom ben sevdiğim kal melûl melûl.

Hümeylinin horozları bağnamaz
Dahne arap olmuş dilim anlamaz
Halep argında turnam eğlenmez
Gidiyom sevdiğim kal melûl melâl.

Gediğe varınca yol oldu yarı
Sazgının güzeli sallandı beri
Nafakpınarı da konalga yeri
Gidiyom sevdiğim kal melûl melûl.

Antepten çıkınca yolum alıcıya
Selâm verdim budamcıya belciye
Küçükaraptardan Kirlialıcıya
Gidiyom sevdiğim kal melûl melûl.

Baran baran Sam Göçge bağları
Ölen ölmüş Elbeylimi sağları
Başı boram boram Devrent dağları
Gidiyom sevgilim kal melûl melûl

Çarpın köyde Memed Ali oğlu Ali
17/9/939

Şairin yürüdüğü yola burada eski kervan yolu ismi verilmektedir, yalnız türkünün son iki bahirinde takdim tehir vardır. Çünki, Dönerek Sam

Lengeri	:	Büyük yassı sahan
Cimmi	:	Omuz, kulunç
Savurlamak	:	Yaymak, neşretmek, propaganda
Dehdüşmek	:	Tecessüs etmek
Bezek	:	Şenlik
Hophop	:	Azamet, kibir
Sin	:	Mezar
Höl	:	Toprak kazıldığı zaman çıkan nemli kısım
Maşara	:	İki devenin çökerek işgal ettikleri yer kadar toprak parçası (Erazi ölçüsü)
Gümülemek	:	Haset etmek
Tengirşek	:	Araba tekerleği
Zılgıt	:	Alkış, teşvik (Düğünlerde kadınların lu lu lu demeleri)
Göğeçıkan	:	Havî fişenkler

Müşfika İnan

ve Göçgeyi zikrettiği görülüyor, bu da bu kadar eski bir türküde kusur sayılacak ehemmiyetli bir kabahat değildir zannederim. (1)

Bir de, Elbeylioğlunun 20 sene sonra evine avdet ederek ailesine ve delikanlı oğluna, kardeşine kendisini tanıtması var:

Yirmi yıl gurbette eğlendim kaldım
Gördüm pazarlığın libaslar aldım
Çok şükür Mevlâya damıma geldim
Telli turnam (2) Elbeyliyi bilmiyo.

Ben gittimdi sen yurdumda doğmuşsun
Evime mülküme sahap olmuşsun
Sana kurban olam yiğit olmuşsun
Telli turnam babasını bilmiyo.

Beri gel beri gel yüzün göreyim
Bastığın yerlere yüzüm süreyim
Sırma bıyığına kurban olayım
Telli turnam Elbeyliyi bilmiyo.

Gündeşli kız (3) melûl melûl bakıyo
Hasretiniz ciğerlerim yakıyo
Telli turna banam kama çekiyo
Telli turnam Elbeyliyi bilmiyo.

Söyliyom söyliyom beni bilmiyo
Hasret cevabımdan hisse almıyo
Hele bu güççük idi şu da bilmiyo
Elbeyliyi kardaşı da bilmiyo.

Karakuyulu Âşık Mustafa
21/8/1930 Lohan

XVIII
ÂŞIK İBRAHİM

Âşık İbrahim de Elbeyli aşiretindendir ve (1160) tarihlerinde yaşamış olduğu mervidir.

Hamisoğlu Cuma
5/8/929

Koru Hüdam dil bilmezin elinden
Âşık ola gitmek ister bu gönül
Yüceli alçaklı meşeli dağlar
Tam içinden kaçmak ister bu gönül.

Orucovasından İdlip kaşından
Yurt sevdası ayrılmıyo başımdan
Halep derler Hantumanın dışından
Sulağına konmak ister bu gönül.

Okurum karadan bilim yok ağında
Bap bize kalır yolun sağında
Bir gece de Elbeyli konağında
Dolu bade içmek ister bu gönül.

İbrahimim der ki akar çağlarım
Ben sıtkımı yaradana bağlarım
Büyüdüğüm Elbeyliyi ararım
Sulağına konmak ister bu gönül.

Hamisoğlu Cuma

XIX
ÂŞIK VEYSİ

Aşık Veysinin barak oldugu rivayet ediliyor ise de bu rivayet okadar

[1] Vaktile bu aşiretin idaere mrkezi Münbüç kasabası idi. Timurlenk Münbücü harap edince aşiret ağaları Azez taraflarına yerleşmişimiş. Nizipli Süleyman 10/4/929

[2] Telli turna : Elbeylinin oğlunun ismidir.

[3] Güddeşli : Elbeylioğlunun refikasıdır. Evlenir evlenmz ailesi Gündeşli kızı 3 günlük gelin olarak terk ile İstanbula götürülmüştür.

SAFRANBOLUDA BİR KÖYLÜNÜN HAYATI

I

Safranbolu, tarih denilen geçmiş devirlerin zengin hamulelerini taşıyan denizden takriben yüz kilometre içerde kurulmuş eski bir şehirdir. Ulus, Aktaş ve Eflanı adlarını taşıyan üç nahiyesi ve ikiyüz on altı parça köyü olan bu kazanın hemen her köşesinde en eski devirden başlıyarak bugüne kadar gelen hadisatın birer nişanesine rastlamak mümkündür.

Bu eski eserler toprak altında ve toprak yüzündeki her zamanın hususiyetlerine göre taş, tuğla ve demir şeklindeki âbidelerden ibaret olmayıp, Safranbolu kazasını teşkil eden ikiyüz on altı parça köyün birbirine girmiş olan âdet ve ananeleri tetkik edildiği zaman Hititlerden başlıyarak burada yaşamış olan muhtelif kavim ve kabilelerin tarihen müsbet yaşayış tarzlarından, içtimaî usullerinden bir çoğuna tesadüf etmek mümkündür.

Mevzuumuza girmeden bir noktayı işaret etmek isterim:

Safranbolunun üç nahiyesinden Ulus, Aktaş nahiyelerinin adları Cengiz bozuntusu neticesinde Orta Asyadan göçeden türkmenler tarafından verilmiştir. Bu iki nahiyeye bağlı yüzlerce köyün adları tetkik edilince hepsinin de türkçe olduğu görülür.

Yörük, Kuzyaka, Hacılar obası, Akviran... ilâh bütün köylerin adı türkçedir. Bu köylerde mutavattın vatandaşlar da halis, muhlis türkmendirler. Âdet ve ananelerine asırlarca bağlı kalan köylülerin, antrepolojik bakımdan da incelendiği zaman tamamile Türk vasfını muhafaza etmekte oldukları bariz olarak görülmektedir.

Eflani «Eflogun» dan muharrefolup bu nahiye çevresinde de türkmen köyleri vardır. Biz bu yazıda Türk vasfının her noktai nazardan bariz delilerini gösteren Safranbolu türkmen köyleri içindeki âdet ve ananeleri «Safraboluda bir köylünün hayatı» diye toplamağa ve insan yaşayışının hikâyesi olan tarihin bazı noktalarını elden geldiği kadar aydınlatmağa çalıştık.

Bu yazımızla, Safranboluda bir köylü nasıl doğar, nasıl yaşar ve nasıl

---

kuvvetli değildir. Bir ismi de (Üvevsi) olan bu şair tahminen 1255 tarihlerinde yaşamıştır. Şu noksan parçası nazarı dikkati caliptir.

Veysiyim de verdiğim öğüt
Öğüdüm tutmadı yiğit
Adamın diktiği söğüt
Kendi elile budar mola

Ali Rıza Yalman

ölür ? Doğumla ölümü birbirine bağlıyan hadiseler içindeki örf, âdet ve ananeleri mümkün mertebe ihtisar ederek okuyuculara sunduk.

* * *

Doğum — Doğuma tekaddüm eden günler bütün aileyi olduğu kadar konukomşuyu da alâkadar eden başlıca hadise :

— Erkek mi, kız mı ?

Sualidir. Çünkü doğacak çocuğun erkek veya kız oluşu ailenin saadet telâkkileri üzerinde pek mühim rol oynar. Bilhassa ilk çocuğun kız olması bir felâkettir. Doğumdan evvel gebe kadın üzerinde bir takım usullere müracaat edilerek tefeül edilir. Kadının oturması için sedir üzerine iki minder korlar, minderlerden birinin altına makas, diğerinin altına da bıçak yerleştirirler, kadın makas olan mindere oturursa doğuracağı çocok kızdır, bıçak üzerine oturursa erkek...

Sırası gelince bahsedeceğimiz düğünlerde olduğu gibi doğumdan önce bütün köy seferber olur. Lohusa evi, köylülerin teklifsiz girip çıktığı bir yerdir, büyük küçük herkes yardıma koşar.

Doğum, köylerde birbirine el verme suretile yetişen pratik ebeler tarafından yapılır. Hayatlarının imtidadınca yüzlerce çocuk doğumuna vasıta olan bu ebe kadınlar pratik olmakla beraber mesleklerinde oldukça mumarese sahibi ve bilgili olup el çabukluğu ile en güç doğumları bile temin etmekten çekinmezler.

Ebelere çok hürmet edilir, onların, büyük küçük herkesin yanında analık vasfı vardır. Bayramlarda ilk defa ebe ananın eli öpülür. Köyde ebeye çok büyük ehemmiyet verilir.

Heyecanla beklenilen doğumun neticesi erkek olduğu takdirde derhal babasına haber verrlir, kızsa herkeste suratlar asılır, haber vermekten korkulur. Doğumun muvaffakiyetle oluşunun ehemmiyeti kalmaz...

Çocuk doğar doğmaz beyaz bir bezle sarılır, bir müddet beklendikten sonra hazırlanan liğende yıkanır, tekrar hazırlanan örtülere sarılarak babasına getirilir, doğumu müteakip lohusa da yıkanır ve yatar.

Çocuğun hemen göbeği kesilir ve kızsa kulağı delinir.

Doğumdan üç gün sonra çocuğun ad merasimi yapılır. Hısım akraba davet olunur, kararlaştırılan adı bebeğin babası kulağından tutarak üç defa haykırır, bu suretle ad da verilmiş olur.

Köylerde çocuk yatağa yatırılacak çağa gelince kadar beşikte uyutulur. Bebekle mütemadiyen ana meşguldür, geceleri kalkar, fasılalarla emzirir. Uyumadığı zaman hususî bir ahenkle hem beşiği ırkalar ve hem de kaidei mahsusasına uydurarak ninni söyler :

Dağda dalyan nenni
Evde süleyman nenni

Eve geldim ev uyur nenni
Evde bir yavru uyur nenni
Uyusun yavrum uyusun nenni
Uyusunda büyüsün nenni

Çoçuk dört, beş, yaşına kadar ihtimamla büyütüldükten sonra mektep çağına girmiş olur. Köylerde bir çocuğun mektebe başlaması başlı başına bir düğün merasimi kadar ehemmiyetlidir. Mektebe başlama, eğer büyük kardeşi varsa onun, yoksa akrabalardan birinin büyük çocuğunun hatim ettirme merasimi ile birleştirilir. Hatim düğününü ayrıca sırası gelince anlatacağımız için evvelâ mektebe başlıyan yavrunun giyindirilmesinden bahsedelim. Baştan başa yeni elbiseler giydirilen çocuğun fesinden, omuzlarından altınlar sarkıtılır. Eğer çocuğun babası fakirse, bol altınları, çıngılları yoksa, komşulardan çocuğu mahzun etmemek için altın tedarik olunur. Bütün köy mektebinin çocukları sıralanmış olarak mektebe başlıyan çocuğun kapısı önüne gelirler, çocuğu evden alıp ilâhiler söyliyerek önce köy camiine getirirler, hatim merasimine karışan mektebe başlamada da camide dualar yapılır ve çocuk artık mektebe başlamıştır...

Ertesi gün hazırlanan musarkabı (mushaf kabı) boynuna asılır ve çocuk mektebe getirilir. İlk gün hoca çok hususî bir muamele ile çocuğu karşılar, mektepte gösterilen yere minderi serilir ve çocuk oturur.

Gün geçtikce mektebe alışan çocuğa karşı muamele de kabiliyete göre değişir. Bazan hocanın çok uzun sopası oturduğu yerden başına iner, bazan falakaya çekilir. Eti senin kemiği benim diye kendisine teslim edilen talebesine karşı muallim her türlü hareketinde muhtardır.

Elifkisün ennini
Elifkütü ünnünü

Okutularak başlanan bu tedrisata kur'an ezberlemek ve kur'an okutmak ve namaz surelerini belletmek ve biraz daha çocuk ilerleyince kıraat, imlâ ve amali erbaa göstermekle mektep biter.

On iki, on üç yaşına girinceye kadar bütün okuduklarını öğrenip mektepten çıkan çocuğun evlenme çağı da gelmiştir. Kız çocuklar on, on bir yaşından sonra çarşafa girerler, onlar muayyen kursları bitirseler de bitirmeseler de devam ettirilmezler.

Evlenme merasiminden önce hatmettirme merasimini anlatalım :

Mektebe girdiğinin ikinci yılında çocuk mutlaka kur'anı bitirmiş, amme, tebareke, yasin gibi ehemmiyetli surelerle namazda okunacak âyetleri ezberlemiş bulunur. Merasimde hatim indiren çocuk mektebe başlıyan çocuk gibi giyindirilir. Merasimle evinden alınır camiye götürülür, usulen hatim duası bittikten sonra hoca ebeveynine hitabeder :

— Ahmet ağa oğluna ne bağışladın ?

Baba veya ana. tarla, bağ ve bahçesinden bir parçayı verdiğini söyler... Bu mülk, arazi, verilen herne ise çocuğun olur ve tapusu kendisine devredilir. Çocuk camide kadın, erkek bütün hazırunun ellerini öper, akrabaları hazırladıkları hediyeleri verirler.

Hatim gecesi davetler yapılır, o gece uğurlu sayılarak kutlulanır.

Evlenme — Köylerde bir çocuk on iki, on üç ve en nihayet on beş yaşına gelince evlendirilir. Esasen köyün kız çocuklarile mektepten çekilinceye kadar arkadaşlık eden erkek çocuk bu kızlardan bir tanesini gözüne kestirmiştir. Daha yedi, sekiz yaşından itibaren evde konuşulmasına başlanan «oğlumuza şunu alacağız, kızımızı şuna vereceğiz» şeklindeki telkinler de bu evlenmelerdeki tefrikte rol oynar. Âdeta cinsî hislerinin hareketinden evvel çok samimi sevişmeler husule gelir. Fakat iş evlenmeğe ve kız istemeğe gelince vaziyet baştan aşağı değişir, köy örfüne göre, görücülük, kız isteme başlar, vereceğiz, vermiyeceğiz dedikoduları, ağırlık teklifleri baş gösterir. Bir kızı nişanlamak, fakir de olsa çok uzun merasimler ve istimaleler geçirmek suretile mümkündür.

Nişanlanma — Oğlunu evlendirmeğe karar veren ebeveyn, aile arasında alacakları kız hakkında görüşürler, en münasip buldukları bir kaç kızın ilkönce hangisine müracaat etmek lâzımgeldiğini aralarında kararlaştırırlar. Bu karar üzerine, seçilen bir kaç kadın usulen kız evine görücülüğe giderler. Alınacak kızın görme esnasında en fazla tetkik edilecek ve aranılacak kusuru ağzının kokup kokmadığını anlamaktır. Bunu kızın ağzını hohlatarak yapmak kaba olacağından sarılanır, giden kadınlar arasında bu işlerde mümarese peyda etmiş köy kadınlarının birisi de beraber götürülür. Kız görücülere çıkarılır. Konuşulup görüşüldükten sonra misafirlerini teşyi eden kız evi kadınlarının boyunlarına sarılır, büyüklerin elleri, küçüklerin gözleri öpülür. İşte bu veda merasimi yapılırken görücülükte mahareti olan kadın, kızı yanaklarından tekrar tekrar öper ve kurnazlıkla ağzını koklar ve kapıdan çıkar çıkmaz raporunu verir:

— Kokuyor, yahut kokmıyor.

Eğer kız beğenilir ve alınmasına katiyetle harar verilirse, oğlanın akrabalarından bir kaç ihtiyar kızın babasına, bir kaç kadın da anasına kız istemeğe giderler. Kadınlara kız istemeğe giderken bir sahan helva gütürür, kız evinde bırakırlar. Hiç bir istemede hemen müsbet cevap verildiği vaki değildir.

— Soralım, ağabeyine, amcasına danışalım, kısmet ise olur.

Gibi bir takım beylik sözlerle oğlan evi savılır. Fakat bu naz ve istiğnanın ciddiyeti gelen sahanın boş veya dolu iade edilmesile anlaşılır. Şayet kız verilmiyecekse sahan boş, verilecekse başka birşey konularak geri gönderilir. Müracaat müsbet çıkarsa, nişan takma günü takarrür eder, nişan

günü köye akrabadan kadınlar salınarak herkese haber verilir. Oğlan evi nişan hediyelerini hazırlar, aileden ve konukomşudan mürekkep kalabalık bir kafile kız evine giderler. Misafirlere önce şerbet ikram edilir, sonra oğlan evinden gelen nişan hediyelerinden bir kumaş yere serilir, kız bu kumaşın üzerinden geçerek kayın valdenin önünde durur, elini öper ve sıra ile odadakilerin hepsinin eli öpülür. Kıza el öpme esnasında herkes para verir. Bu merasimi takiben dağılınır. Nişan olmuştur. Fakat erkekle kızın görüşmesi evlenmeden mümkün değildir.

Hatta bu merasimden önce komşuluk, akrabalık gibi sebeplerle konuşma ve görüşmeler varsa bu da nişanı müteakıp kesilir, nişanlılara müthiş bir utangaçlık gelir.

Köylerde nişanlanma ile evlenme arasında çok vakit geçilmez, nişandan sonra düğün hazırlıkları başlar...

Düğün — Safranbolu köylerinde gezenlerin her köy meydanında bulunan taş dibek gözlerine çarpar, işte köylerde düğün bu dibeklerde buğday döğerek başlar. Cuma günü düğünde yapılacak keşkek için köy erkekleri elbirliği ile buğday döğmeğe düğün sahibine yardım ederler. O gün akşama kadar dibek döğülür.

Cumartesi günü davulcular, zurnacılar ve köçekler köye gelmiş ve o günden itibaren de düğün bilfiil başlamış olur, pazar günü ekmek hazırlanır, o gün bütün köyün yardımile çuvallarla undan yufka açılır.

Pazartesi günü kızın başına kına yakma merasimi yapılır. Bütün köy kadınları genç ve ihtiyar en mutena elbiselerini giyerek kafileler halinde kız evine giderler. Kız ortaya oturur, eline siyah bir mendil verilir. Davetliler hep bir ağızdan aşağıdaki ilâhiyi okurlar, ihtiyar bir kadın kına yakar, kız da yalandan ağlar.

Kaidei, mahsusasile okunduğu zaman oldukca hazin gelen ilâhiden iki parçayı alıyorum:

Kâbem sana varsam konuk
Kâbeye varan hacı olur
Başında altın tacı olur
Hep melekler duacı olur
Canım kâbem varsam sana
Güzel kâbem varsa nsana.

✱

Kâbenin dörttür kapısı
Lâlü mercandır yapısı
Miskü anberdir kokusu
Canım kâbem varsam sana
Güzel kâbem varsa nsana. [1]

[1] Tafsilât için Safranboluda Yürük düğünlerine müracaat.

Salı günü yemekler hazırlanır.

Çarşanba günü düğünün en hararetli günüdür. Çünkü civardaki köyler hep o gün düğüne davet edilmişlerdir, o gün köy meydanında güreş yapılır.

Çarşanba günü güreş için ihzar edilen yerin dört tarafına salaş kurulur ve salaşın altına minderler, kilimler serilir. Davetli köylerin yerleri ayrılır, bir kafile de davulcularla davetli köyü karşılamak üzere köyün dışına çıkarlar. Davet edilen köy elbirliği ile aldıkları, koyun, inek, manda, hediyeleri her neden ibaretse önlerine katarak köy hududuna kadar gelirler, kafile reisi silâhla geldiklerini haber verir. Bekleyiciler davulcuları alarak gelen köyü karşılarlar, en önde küçükler, onların arkasından zurnacılar ve davulcular olduğu halde kafile güreş mahalline kadar getirilir ve hazırlanan yere oturdurulur. Bir müddet köçek bu köylülerin önünde raks eder, kafile reisi köçeğe köy namına bahşış verir.

Bütün köylerin belli saatlerde gelerek yerlerini almalarını takiben güreşin başladığı ilân olunur. Eski güreşcilerden üç kişi hakem olarak seçilir. Güreş ilk önce çocuklarla başlar, her oyun bittikce güreş edenler salaşın etrafında dolaşarak bahsış toplarlar. En son birinci güreşcilere düğün sahibinin vereceği hediye ilân olunur, bu devre pek heyecanlı olur.

Güreşlerden sonra her köy yavaş yavaş dağılır.

Akşama doğru köylüler arasında yumurta nişanı başlar. Uzak mesafeye bir yumurta konur, herkes bu yumurtaya nişan alır. Hedefe isabet ettiren nişancıya münasip bir hediye verilir. Perşenbe gecesi de düğün köylüler arasında bütün harareti ile devam eder.

Perşenbe günü gelin alma merasimi başlar.

Gelin alma, gelin köyün içinde ise başka, eğer başka köyden ise daha başka merasime bağlıdır.

Gelin hariç köyden geldiği takdirde gelin alıcılar atlara binerek gelinin köyüne giderler. Köy dışında karşılanırlar. Gelin evinde izaz ve ikram edilirler. Gelin ata bindirilir ve kafilenin ortasında köye kadar getirilir. Köy mezarlığında karşılanır ve damat evine getirilir.

Gelin, aynı köy dahilinde olunca, bütün köyün kadınları en süslü elbiselerini giyerek ve altınlarını takınıp gelin evine giderler. Önce gelinin baş bağlama merasimi yapılır. Bu merasimde iki ekmek gelinin başına, iki ekmek de kaynananın başına konur. Gelin başı bağlayan kadın okuyarak gelinin başını bağlar, bu merasim bitince gelinle kynana oyun oynarlar ve daha sonra gelin kaynanasının, görümcesinin ellerini ve yanaklarını merasimi mahsusa ile öper ve sıra ile bütün hazurunun ellerini öptükten sonra aşağı indirilir. Hazırlanan ata biner, başına çelenk geçirilir, dört ucundan dört çocuğun tuttuğu kırmızı bezden yapılan cibinliğin içine kızın

dayı ve amca gibi yakın akrabalarından birisi de girer ve gelini tutar, gelin aminlerle güvey evine getirilir. Orada da türküler söylenip oyunlar yapıldıktan sonra ahali dağılır. Gelin odasına güvey gelir, gelinin başında getirdiği ekmekden yer ve bir sigara, kahve alıp kahveye gider.

Namaz merasimi — Güvey yatsı namazına getirilir, namazdan çıkınca meşalelerle namazda bulunan köylüler güveyi evine kadar getirirler, kapının önünde dua edilir, şerbetler içilir ve bir aralık açılan kapıdan güvey yumruklanarak itilir. Bu arada güveye fırsat bulurlarsa arkadaşları işkence olsun diye çürük yumurta atarlar.

Güvey tekrar iki rekât namaz kılar, ilk önce gelinin başını çözer, bu yazma saklanır.

Cuma günü duvak serpme merasimi yapılır. Gelin başına bir tül örtülerek ve yanına bir de sağdıç konarak divara dikilir, duvak serici kadın eline bir oklava alır.

Kutlu olsun kutlu olsun
Âhırı akibeti hayır olsun
Bu gelinin adı ezme
Kır kır gezme
Süpürgen elinde olsun
Eteğin belinde olsun
Bu gelinin adı fırak
Anan evindeki huyu bırak
Bu gelinin on oğlu olsun
Beşi eksin getirsin
Beşi biçsin yedirsin
Gelin hanım otursun yesin [1]

Duvak merasiminden sonra düğün bitmiştir.

Artık pazartesi günü güvey evi bütün akrabalarile gelin evinde üç günlük davetine gider...

*
* *

Girdiğimiz mevzuun şamil oluşu itibarile tesbit ettiğim içtimaî hadiselerin tafsilâtına girmeyip ana hatlarını çizmekle iktifa edeceğim.

Köylerde hayat evlilikten başlar, çünkü evleninceye kadar hayatın penbe hayalleri içinde yaşayan delikanlı evlendikten sonra evliliğin tahmil ettiği bütün yükleri yüklenmiş olur. Düğün borçlarını ödemek için mutlaka evlilikten âzamî üç dört ay sonra köyden çıkmağa ve para kazanıp düğün borçlarını ödemeğe mecburdur. İşte tam evliliğin en zevkli bal aylarında evinden ve köyünden İstanbula giden bir kafileye katılır. İstanbula gelir, bir fırına girer, orada çıraklıkla işe başlar. Bir, iki, üç yıl, borç ödeninceye kadar orada çalışır ve tedricen de çıraklıktan yamaklığa,

[1] Eski yazılarımızda bu mevzu bütün teferrüatile incelenmiştir.

yamaklıktan tezgâhdarlığa, yahut pişiricilik veya hamuakârlığa muayyen bir seyir içinde yükselir. İşte karısından iki ay içinde ayrılan delikanlı üç beş yıl bin türlü müşkilâta katlanarak borcunu ödemeğe çalışırken karısı da köyde ana ve babanın kölesi halinde, kırda bayırda, tarlada, bağçede çalışır. Gelin evde görümce, kayın valde ve kayın pederin tahakkümü ve her türlü emirleri altında yaşamağa mahkûm bir esirdir. Bir defa gelin kayın pederi ile konuşmağa hiç bir zaman mezun değildir. En mübrem hallerde bile ancak işaretle meramını anlatmak mecburiyetindedir. Kayın pedere karşı gelinin bu mecburî durumunu daha iyi izah için Safranbolunun Eflani mıntakasında cereyan eden bir hadiseyi anlatmadan geçemeyeceğim:

Evde yangın çıkar, gelin oraya buraya koşar, yangını söndürmeğe muvaffak olamayınca yukarı katta oturan kayın babasına vaziyeti haber vermek için işaretler yapar, adam anlamaz, gelin usulü bozup konuşamaz ve bu işaretlerin geçirdiği vakit esnasında da yangın bacayı sarar, ev yanar. Buna benzer pek çok vakalara sahne olan gelin, kayın baba konuşmamasının enteresan hikâyeleri vardır.

Gelinin bir günde evde, ev dışında görmeğe mecbur olduğu işler pek çoktur, hemen şafakta kalkan gelin önce odalara aşağıdan odun taşır, ocak yakar. Aşağı ahıra iner, inek sağar, sütü süzer, kaynatır, yoğurt çalar, daha sonra sabah çorbasını hazırlar, gelin kayın baba ve anasile bir sofrada oturamaz, ancak onlar yedikten sonra yemek yiyebilir. Kayın pederin yemek yemesini müteakip hamur yuğurur, saçı kor, yufka yapmak üzere ne lâzımsa hepsini yapar, hazırlar, o zaman kayın valde, görümce varsa onlar da gelir, yufka açar, pişirirler. Yufka bittikten sonra bunları istif etmek, ocağı söndürmek, tekneyi kazıyıp temizlemek, ortalığı kaldırmak, hep geline aittir. Bütün bu işler bittikten sonra helâların, güğümleri doluncaya kadar o günden ertesi gün sabaha kadar eve lâzım olan on, on beş yol suya varır. Bu işler görülünceye kadar öğle sofrası kurulur, tekrar bütün sofra hizmetlerini gelin görür ve üstünkörü yemeğini ayak üzeri yedikten sonra omuzuna belini veya kazmasını alıp tarlaya, bağçeye koşar, akşama kadar da bağçede çalışır, döner ve bu sefer kırdan gelen inekleri sağar, süt pişirir, yoğurt yapar ve yatsıya doğru tekrar akşam yemeği yenir, bulaşıkları yıkar ve bütün ev halkının yataklarını serer, kayın pederin misafirlikte ise gelmesini, misafiri varsa misafirlerin gitmesini odasında bekler, gelip giden gittikten ve herkes uyuduktan sonra gelin de odacığına çekilir, ertesi gün başlıyacak işlere intizaren yatar.

Bu işler mevsime göre artar, faraza yazları pekmez etme, değirmene un üğütmeğe gitme, bilhassa bağ bahçe işleri çok olduğu için gelin yaz-

ları kıştan daha çok yorulur. Hele yaz kış devam eden yayık çalkalama da köylerde başlı başına bir iştir, bu iş de gelinin vazifesidir.

*
* *

Şimdi mevzuumuzu bir parça daha genişleterek köyde yaşayan bir kimsenin yaşayabilmesi için yaz ve kış yapmağa mecbur olduğu işlerin mahiyetinden bahsedelim.

Süt sağma — Süt sağılan kap sureti mahsusada yapılmıştır. Başka hiç bir işte kullanılmaz. Sabahları inekler hergeleye gitmezden önce, akşamları da hergeleden geldikten sonra, süt kabını yerinden alırlar, ahıra inerler, evvelâ ineğin önüne yal denilen yiyecek konur, sonra ineğin memesi temizce yıkanır, süt sağılır. Bütün inekler sağılınca sütler süzülür, büyücek bir tencereye konularak pişirilir.

Yoğurt çalma — Ocaktan indirilen süte bir kaç kaşık yoğurt atılır, karıştırılır, üzeri kapatılıp sıkıca bu işe tahsis edilen sargılara sarılır. On iki saat sonra tencere açıldığında süt yoğurt olmuştur.

Yayık ve yağ—Yayık, tahtadan yapılmış yağ istihsaline mahsus bir âlettir. İki metre kadar boyunda yapılır, alt kısmı geniş, üst kısmı daha dar olan bu âletin yapılışı fıçılar gibidir. Bir üstüvanenin ucuna müdevver bir halka tekerlek geçirilmiştir. Bu halka yayığın içinde kalır ve alt kısmına geçer, biriktirilen yoğurda bir mıktar ılık su katılarak yayığın içine atılır. Yayık çalkalayacak kadın boyunun erişebileceği bir yükseğe çıkarak üstüvanenin yayık dışında kalan uc kısmından tutar, bir aşağı bir yukarı indirip bindirir, bu ameliye esnasında yoğurt karışır, arada bir yayığın kenarından ılık su atılır, çalkalanma devam ettikçe yağ yüze fırlar ve yayığın orta kısmında kesif bir tabaka teşkil eder. Yağ toplanır, bir kaba konarak ayranı adamakıllı süzülüp yıkanır, yayıkta kalan ayran da torbalara dökülür. Bu torbalar sureti mahsusada hazırlanmış olan çivilere asılır, altına bir kazan konur, ayran torbalardan kazana damlar, torbada kalan teressübat da torba yoğurdu dediğimiz yağsız yoğurt olur.

Köylü ayranı içer, yoğurdu yer, yağı kullanır.

Ekmek etme — Safranbolu köylerinde ekmek etme başlı başına bir iştir, köylerde umumiyetle yufka yenir, unu hamur yapmak, hamuru da yufka halinde pişirmek oldukça ehemmiyetli yer alır.

En önce o gün yapılacak yufkaya göre anbardan un çıkarılır, bu un tekneye konur, bir mıktar su katılarak yuğurulur, un su ile karışıp özleninceye kadar yuğurulur ve sonra saclagaç denilen düz tahtanın üzerine çıkarılıp elma kadar küçük parçalar haline getirilir ve saclagaç üzerine dizilir. Bunlar bir yandan yapılırken diğer tarafta ocak yakılır, saç konur, bir kadın elinde pişlegeç sacın önüne oturur, iki kadın da teknenin birer ucuna yerleştirdikleri saçlagacın üstüne oklavalar hazır, dizleri

GAGAUZLAR ARASINDA KULLANILAN HALK İLÂÇLARI

Kurt yarası nasıl silkinir? — Hastayı koca karı yıkayıp, suyunu bir köpek üzerine atıyor. Köpek silkinirse insan alışır, silkinmezse alışmaz. Ondan sonra hastanın bütün elbiselerini çatırık yola koyarlar ki onları kim alırsa, hastalık ona geçer. Paskaleyeye karşı kiliseye bir parça slanina (domuz yağı) götürülüp okutulur. Bu okutulmuş slanina bir hastanın yarasına sürülürse yara alışır.

Çocuk yaşaması için alınan tedbirler. — Gebe bir kadını gece yarısı çiziye götürürler. Yolda kimse konuşmaz. Çizide gebe karı stavros şeklinde yatar. Koca karı çeşit dualar söyliyerek çalınmış bir değirmenle şeklini (taliyesini) çizer Çizginin bittiği yerde değirmen saplı bırakılır. O zaman kadın bir beyaz kumaşla örtülür. Koca karı okumağı bitirdiği zaman, gebe karının fenalığı oluyor. Bunun için koca karının yanında kuvvetli bir kadın daha olmalı ki gebe karıyı arabaya (taligaya) kaldırıyorlar. Sonra değirmenle beyaz kumaş çizide bırakılıp yine kimsenin haberi olmadan geri gelirler.

Buna benzeyen başka bir âdet de masadan ekmek kazıycağını çalıp, büyük bir bilezik yaparlar. Küçük çocuğu bu bilezikten evvelâ geçirirler. Sonra bu bilezikten küçük bir bilezik yaparlar ki çocuk bunu ölünceye kadar taşır.

Büyük — Karı-kocanın iyi yaşaması için karı yahut koca büyü yapmak isteyen her kimse, mezarlağa gidip fena ve iyi insanların mezarlarından bir kâğıda biraz toprak alıp karıştırırlar. Bu kâğıt yere serilip bir tırmıkla tırmalanır ve şöyle söylenilir:

üzerinde kalan uclarına istinat ederek pazıları alıp alt ve üstüne birer miktar unralık beyaz un dökerek oklava ile saçlagaç arasında pazıları tazyik edip müdevver bir şekilde açar, saçta oturan kadına verirler. Birbir tarafını, bir diğer tarafını saca getirerek bir kaç defa dönderip yufkayı pişmiş olduğu halde tepsinin üzerine atar ve birer birer yapılan ekmekler olduğu gibi açılır. Her öğün yemek yemezden önce indirilir, üzerine su serpilerek kalıplatıp tablaya kor.

Köylülerin yediği ekmek budur.

Yukarıda izahına çalıştığımız, işler yaz ve kış köylerde devam ede gelen işlerdir, bundan sonraki işleri yaz ve kış işleri diye iki bölüme ayıracağım, yaz işleri, kış işleri, yaz eğlenceleri, kış eğlenceleri şeklinde iki kısımda hülâsa etmeğe çalışacağım.

Alt tarafı var

M. Enver Beşe

Ne zaman bu ölü lafedecek
Ne zaman bu ölü kalkacak
O zamanda benim (kocam, karım) bana küsecek
O zamanda benim (kocam, karım) bana fena laf söyliyecek.

Büyü.— Bir zenginin varlığının dağılması için bir kurt gırtlağına biraz dövülmüş kara biber koyulur. Sonra gizlice zenginin ağılına gidip, kurt gırtlağından kara biber dört köşeden üflenilip denir:

Nasıl bu biber çıkayeer
Nasıl bu biber dağlıyeer
Nasıl lüzgâr eseer
Herersini süpüreer
Yolede senin mülkün yok olsun
Yolede senin varlığın kaybelsin
Yolede senin varlığın dağılsın
Hem ne zaman bu biber toplancek
O zamanda senin mülkün toplancek

Büyü. — Evlenmek için, ağızlık tutarken, evlenmedik bir genç gelirse beddua edilir:

«Nasıl bu ağızlığı bağlıyerım, yole da senin kısmetin bağlansın».

Bunun için bazı kızlar evlenemezlermiş. Yahut dokumaktan sonra düğünükler kesilip yola atılırlar ki, üzerlerine hangi kız basarsa, evlenmez.

Asılanlar, zehirlenenler, öldürülenler, diğer ölülerin yanlarında iyi değilmiş.

Neye yağmur yağmıyor? — Bazı ahlâksız yaşayan kadınların yüzünden yağmur yağmaz. Yağmurun yağması için, bu biçim kadınların üzerlerine su atılır.

Neye gök gürlüyor? — Proorok İliye arabasına (taliga) iki ak beygir koşarak hızlı aydıyor. Arabaya suyla dolu fıçılar da koyuyor. Burada Proorok İliyenin kamçısından şimşek çakıyor, atların nallarından gök çatlıyor, fıçıların sallanmasından gök gürlüyor ve taşıdığı sudan da yağmur yağıyor.

Zarar neye olur? — Proorok İliyenin yüzü dokuz duvakla örtülüdür. Anaklarda insanların günâhlarını görmesin diye dururlar. Proorok İliye yüzünü açtıkça, insana zarar yapar.

Şeytan, Rroorok İliyeye çok karşı gittiği için, günü nezaman olduğunu boyna sorar ki bir fenalık yaparsa üst gelsin. Burada Proorok İliye kendi büyüklüğünü kaybetmemek için, günü nezaman olduğunu söylemez...

Haciyka Zevrak, 56 yaşında, Kubey-Kahul; onya Sakallı. 30 yaşında, Rubay-Kahul.

Zevrak Petri

GAGAUZ BİLMECELERİ

1. Bilmece, bilmece
   Biribirine iliştirmece
   (Düğme)
2. Bizdik, bizdik
   Otuz iki kızdık
   Kıran geldi kırıldık
   Yaz geldi dizildik
   Bir taftaya dizildik.
   (Diş)
3. Min min minara
   Minarada kanara
   Kanarada hollucak
   Hollucakta balıcak.
   (Dil)
4. Saksağan sakırdar
   Sakı benim elimde
   Yedi bin ağaç kımıldar
   Kökü yerin dibinde.
   (Çözgü)
5. Bir öküzüm var
   Yiyer doymaz
   Yatır kalkmaz
   Gider gelmez.
   (Camal)
6. Bir çağırış
   Bir bağırış
   Açan çıktım
   Bir top gümüş.
   (Yumurta)
7. Ben giderim
   O gider
   Önümüs sora
   Yum yum oyniyeer
   (Sakal)
8. Altı taş
   Üstü tahta
   Sekiz ayak
   İki baş
   (Düven)
9. Dağdan(*) geler
   Taştan geler
   Yamalı götlü
   Enişte geler.
   (Çotra)

(*) Gagauzla r ormana dağ derler

10. Dağdan geler
    Taştan geleer
    Köye (*) geldim
    Maskara oldum.
    (Çotra)
11. Ufacık ufacık gezer
    Yeşil çimenneri o ezer
    Büyük güne karşı
    Büyük çorbacının(**) başını o çözer
    (Haydut)
12. Can can canavar(***)
    Açan deliğinden çıkar
    Şurda burda yolu var
    Neda geçirsaydı eline kırar
    (Sarhoş)
13. Fal fal üstüne
    Git domal yol üstüne
    Kazma (***) sapım al eline
    Koy biraz su onun deliğine
    (Kır sıçanı)
14. Senin da var
    Benim da var
    Bir kuru ağacın da var
    (Gölge)
15. Hadi pata (*****) yatalım
    Kıl kıla katalım
    Delikleri tıkalım
    (Uyumak)
16. Önüne dikildim
    Deliğine uydurdum
    (Anahtar)
17. Kat kat döşek
    Bilmeyen eşek
    (Lâhana)
18. Duvar atlayan
    Barsak dartan
    (Kabak)
19. Zarmana zarmana
    Zarmana gelmeden
    Zar duvardan inme
    (Anahtar)

(*) Köy **) Sahip ***) kurt
****) çapa *****) yatak

DEVLERİ ÖLDÜREN KELOĞLAN
(GAZİANTEP MASALI)

İki dağın yamaçları arasında uzanıp giden Devler köyünde kırk dev ailesi otururdu. Bunların hepsi de biribirinin kardeşi idi. Köyün başındaki ev bu kardeşlerin en büyüğünün evi idi. Evler hep böyle sırasile gider ve köyün alt tarafındaki kırkıncı evde devlerin en küçüğü otururdu. Bu devler etraflarına daima sarkıntılık yaparlardı. Köylüler şerlerinden korktukları için onlara vakit vakit, armağanlar verirler, tarlalarında angarye olarak çalışırlar, zahirelerinin bir kısmını bedava olarak verirlerdi. Devler bir köy halkını istedikleri vakit yok edebilirlerdi. Çünkü kırk kardeşin kırkı da birer azgın canavar gibi idiler. Şimdiye kadar yakmadık can, söndürmedik ocak bırakmamışlardı.

Devler köyünün yanındaki Kaytas köyünde Mehmet adlı bir dalikanlı vardı. Oğlan devlere her zaman kendi merkebile dağdan odun getirirdi. Devler Keloğlanı severler, kendi çocuklarile oyun oynamasına müsaade ederlerdi.

Bir gün ana ile oğul dertleşmeğe başladılar, oğlum baban öldü, akşama yiyecek ekmeğimiz kalmadı, kör olası devler babanı yıllarca bir ırgat gibi çalıştırdılar, belki biz de şimdi zengin olurduk. Fakat işte görüyorsun, bu devlerden yana yoksul kaldık, ne yapacaksan yap.

Keloğlan düşündü, düşündü, ağlamaktan gözleri kızarmıştı. Anasına acıdı ve ana ağlama, ben bir yol devlerin yanına varayım, onlar beni severler, halimizi deyiverelim, belki bize acırlar, diyerek annesini teselli etti. Keloğlan babasından miras kalan merkebine bindi, devlerin köyüne doğru gitmeğe başladı, kendisi on sekiz yaşında bir babayiğit, yakışıklı bir delikanlı oğlandı.

Devler Keloğlanı güler yüzle karşıladılar. Babasını sordular. Ölüm haberini işitince başın sağ olsun, rahmetli çok iyi bir adamdı, işte onun yerine sen kaldın. Üç gün gez, dolaş, sonra bize dağdan babanın yerine odun getirirsin dediler.

Keloğlan devlerin yanından kızgın olarak ayrıldı, ona hiç biri de

---

20. Yağlı kaşık
Duvarda yapışık
(Kulak)

21. Kalın anam
Yüsek *) babam
Uzun ağam
(Camal)

22. Dağya **) giden itsa itsa
Gözleri tumbulitsa
(Tavşan)

23. Dağya giden hızlı hızlı
Yedi bin yıldızlı
(Tüfek)

24. Yer altında yağlı kayış
(Yılan)

25. Yer altında kara bakır
(Pancar)

Zevrak Petri

---

*) Yüksek **) orman

akşama yiyecek ekmeğin varmı diye sormamıştı. Yıllarca babasını bir esir gibi kullandıkları yetmiyormuş gibi bir de kendisini angaryaya koşmak istiyorlardı.

Keloğlan devlerden intikam almağa, onları mahvetmeğe karar verdi. Kendi kendine «Ben herkesi bu devlerin elinden kurtaracağım» diye söylendi. Üç gün sonra devler Keloğlan gelsin diye haber gönderdiler. Keloğlan merkebine binip gitti. Devler bu sefer Keloğlanı pek güler yüzle karşılamadılar. Bir de bu gün düğünümüz var, dağdan odun kesmeğe gideceksin diye emir verdiler. Keloğlan evde anasının hasta olduğunu, kasabaya inip ilâçlar alacağını söyledi, devler öyle ise bize bu eşeği sat dediler. ve hayvanı yarı gönül rizasile, yarı zorla yok bahasına elinden aldılar, Keloğlan köye döndükten sonra anasına merkebi sattığını söyledi. Anası :

— Oğlum niye merkebi sattın ?

— Ne yapayım ana, satmasam zorla alacaklardı, fakat ben onlara öyle bir oyun oynayayım ki köklerine incir dikeceğim.

Aradan beş on gün geçmişti. Keloğlan köylerindeki Hacı Durmuşun beyaz merkebini alarak devlerin yanına gitti. Devler Keloğlanın beyaz merkeple geldiğini görünce şaşırdılar.

— Hayır ola Keloğlan

— Sizi göreceğim geldide...

— Öyle ise hoş geldin..

— Bu merkep senin mi ? Acar bir hayvana benziyor.

— Acar demekte söz mü ya ? Bu merkebin gübresinde haftada bir yumurta büyüklüğünde elmas parçası çıkar, kırk gün kapalı bir yerde kalırsa inci büyüklüğünde elmas parçaları çıkar ve inci yumurtlar. Devlerin ağzından sular akmağa başladı, bunu bize satmaz mısın Kelğlan dediler.

— Hiç satar mıyım, hem bunu sizde alacak para nerede? Uzun pazarlıklardan sonra Keloğlan beyaz eşeği elli altına sattı. Devler merkebi allıyarak pulluyarak bir ahıra kapadılar, kırk gün hiç yanına uğramadılar. Kırk birinci gün ahırın kapısını açtıkları zaman eşeğin nalları dikmiş olduğunu gördüler. Kızarak kükremeğe başladılar. Varalım şu Keloğlanın yanına gidelim, eşek dirilinceye kadar dövelim, bizi aldatmak nasıl olur öğrensin diyorlar.

Keloğlan devlerin kendisini dövmeğe geleceğini haber alarak hemen eve, anasının yanına koştu.

— Ana nerede ise devler gelecek, ben bir kurnazlık düşündüm, şu kan dolu bağırsağı boynuna saracağım, üzerine boğazın ağrıyormuş gibi bir tülbent sarıp yatağa yatarsın

— E sonra nolacak.

—Ne mi olacak ? Ben sana ana misafirlere kahve yap diyeceğim, sen

misafirlerin kim oluyormuş diyeceksin. Gûya ben bundan kızacağım, bıçağımı çıkarıp boynuna saplar gibi yapacağım, boğazındaki bağırsaklar tabiî patlayacak, kanlar akmağa başlayacak, sende yalandan ölmüş gibi yapacaksın, aradan biraz zaman geçtikten sonra devler bana acıyacaklar, sonra ben de düdüğümü çalacağım, sen de dirileceksin. Anasının bu işe aklı ermişti.

— Peki dedi, dediğin olsun ama sakın bıçağı boynuma batırmayasın diye tenbih etti.

Biraz sonra devler köye geldiler, köylüler tirtir titriyorlardı, devler doğru Keloğlanın evine gittiler, devlerin hepsi hiddetlenmiş, ateş püskürüyorlardı Keloğlan devleri ağırladı, hemen annesine kalk misafirlere kahve yap dedi. Anası uzandığı şilteden seslendi, hastayım görmüyor musun, hem misafirlerin kim oluyormuş.......

Keloğlan kızdı, «vay canına sen benim misafirlerime söz söylüyorsun ha diyerek bıçağını anasının boynuna sapladı. Devler zavallı kadının alkanlar içinde yere yuvarlandığını görünce:

— Ne yaptın Keloğlan, vah, vah, yazık oldu hatuna dediler. Keloğlanı dövmekten vazgeçtiler. «Demek ki sen bizi çok seviyorsun» dediler. Kendileri için anasını öldüren Keloğlanı avutmağa başladılar. Fırsatı elde eden Keloğlan, meraklanmayın ağalar; ben istesem onu diriltebilirim. Devler bu söze güldüler. Hiç ölen dirilir mi dediler.

— Benim tılısımlı bir düdüğüm var. Bu düdüğü ölünün başında öttürürsem çok geçmeden ölü dirilir.

Devler düdüğü evirdiler, çevirdiler. Öttür bakalım, ölü nasıl dirilirmiş görelim dediler. Keloğlan düdüğü aldı, anasının başucuna gitti. Zaten Keloğlan iyi kaval çalmasını bilirdi. Kavalın sesile kendilerinden geçen devler kadının dirildiğini, ayağa kalktığını görünce hayret ettiler. Sen mutlaka sihirbaz olmalısın, dediler. Kadın yeniden dünyaya gelmiş gibi seviniyor, öteki dünyada gördüklerini anlatıyordu. Konuklarımıza artık birer ayran ikram edelim dedi.

Kadın ayran hazırlarken devler Keloğlana:

—Öttürdüğün düdüğü bize sat diye tutturdular. Epeyce pazarlıktan sonra âdi bir kamıştan yapılmış düdüğü devlere yüz altına sattı. Devlere yaranmak için de siz baba dostusunuz, başkası olsaydı satmazdım, alın hayrını görün dedi.

Devler sevinçle köylerine döndüler. Akşam olunca bıçaklarını bilediler, tecrübe için hepsi de çoluklarını, çocuklarını boğazladılar. Çünkü Keloğlan çoluklarının, çokcuklarının hepsi boğazlanmadan tılısımın bozulacağını söylemişti.

Devler ölülerin başında düdüğü sesleri kısılıncaya kadar öttürdüler, fakat nafile yere yoruldular, ölenler ölmüş, kimseler dirilmiyordu.

Devler, alacağın olsun Keloğlan diyerek silâhlandılar. Keloğlanın köyüne gittller. Bunu işiden Keloğlan bu sefer kurtuluş yok, en iyisi mi ben yalandan öleyim, beni mezara gömün. Birkaç günlük de erzak alayım. Hava almak için de mezarın üzerinde bir delik bırakın; devler benim öldüğümü işidince gerisi geriye giderler. Keloğlan mezara giderken yanına biraz kömür ile biraz kibrit ve birkaç demir şiş aldı.

Köye gelen devler anasına Keloğlanı sordular:

— Sizlere ömür, Keloğlan öldü, onu dün mezarlığa gömdük dedi, hiddetini yenemiyen devler bari mezarına gidelim, ölüsünü parça parça edelim dediler.

Mezarda ateş yakan, şişleri kızartan Keloğlan devlerin homurtusunu işidince hazırlandı. Mezarın üstüne basan devlerin tabanlarının altını kızgın şişlerle dağlamağa başladı. Devler büyük bir korku ile geri döndüler ve köyden çekildiler.

— Bu ne netameli oğlanmış diyerek köylerine gittiler. Keloğlan devler döndükten sonra mezardan çıktı. Gezmeğe, dolaşmağa başladı. Bunu işiden devler şaşırıp kaldılar. Mademki öteki dünyadan geri geldi, bizim çoluk çocuklarımızdan da haber getirmiştir. Tatlılıkla varıp Keloğlanı görelim derler. Hazırlandılar. Keloğlana da korkmasın diye haber gönderdiler. Devlerin kendisini görmeğe geleceğini işiden Keloğlan köyün kıyısında bulunan bir gölün kenarına gitti. Evvelden hazırladığı tulumu şişirerek karnına bağladı ve kendisini göle atarak yüzmeğe başladı. Keloğlan esasen çok iyi yüzme bilirdi. Köye gelen devlere Keloğlanın göl kenarında olduğunu haber verdiler.

Devler gölde Keloğlanı yüzer görünce hayretten dona kaldılar. Devler her nedense sudan korkarlardı. Biribirlerine Keloğlan için :

— Çok yaman oğlan, çok zorlu delikanlı demiye başladılar. Keloğlan ne olur ne olmaz diye sudan çıkmıyordu. Devlere öbür dünyadaki çoluk çocuklarının iyi olduklarına, hergün bal baklava yediklerine, kendilerini de yanlarına çağırdıklarına ve Allah tarafından yüzmek sanatını öğretmeğe emir aldığına dair yalanlar uydurdu.

Devler hep bir ağızdan bize yüzme öğret dediler. Beşer lira vermek şartile size yüzmeği yarım saatte öğretirim. Devler bu işe razı oldular. Keloğlan önceden hazırlamış olduğu tulumları devlere dağıttı. Devler körüğe benziyen ağızlarile tulumları şişirdiler ve sonra tulumları karınlarına bağlıyarak birer birer göle atıldılar ve ortalara doğru açıldılar. Devler seviniyorlar, ellerile, ayaklarile suda çırpınıyorlardı.

Keloğlan elinde tuttuğu çuvaldızla devlerin yanına yürüyor, birer birer tulumları deliyor:

BELÇİKA TIBBÎ FOLKLORU

Yazan : Prof. Dr. Tricot-Royer
Anvers - Belçika

Bilhassa müessir olan bu Azizlerdsn başka bir çok lepralılarda dua ederler: André, Agathon, Angèle, Arigius, Arnulphe, Benoit, Berlinde, Blaise, Claire, Claire de Rimini, Clement, Denis, Deusdedit, Edmond de cantorbery, Erendrude, Etienne, Fiacre, François d'Assise, Francois Xavier Gaugeric, Jeanne Chantal, Jutte, Julienne de Cornillon, Leger, Lous roi de France, Loup, Luce, Machaire, Mandé, Marc, Marguerite, Michel, Odile d'Alsace, Paterne, Placide, Quitterie, Samson, Sulpice, Symphorien, Thomas, Vaast (Gaston),

Azizin derecesine yükseltilmiş bu kimselerden başka, cüzam tedavisinde büyü fedakarlıklarda bulunan aşağıdaki isimleri de saymak lâzımdır: Bichilde Comtesse de Flandre et de Hainaut, Mathilde, Sybille, Comtesse de Flandre.

LUPLAR

Racour — Marcon

*
* *

Beyaz zambak tatbiki,
dolama ve beyaz parmak

Azizler :

Blaise — Buyun kiliselerinde
Gangulphe — Villers-devant-Orval
Job — Hoelbrouck

*
* *

nek — Maddei gaıtası yakıları; kabukları ile birlikte döğülmüş sümüklü böcek merhemi; parmağı, yumurta kabuğunun iç kısmında bulunan beyaz zar ile bağlamak; parmağı bir domuzun şercine veya kurbağanın ağzına koymak; parmağı, un ile dolu bir torbaya koymak. Taze bir yu-

---

— Şöyle yaparsan daha iyi yüzersin, böyle yaparsan daha iyi öğrenirsin, diyerek birinin yanından ötekinin yanına gidiyordu.

Beş on dakika sonra tulumların havası boşaltılmıştı. Devler birer birer suyun dibine batarak öteki dünyayi boyluyorlardı.

İşte Keloğlan zekâsı sayesinde köyünün köylüsünü devlerin belâsından böylelikle kurtardı.

Hikmet Turhan Dağlıoğlu

murtanın içine bir delik yapmak, parmağı içine sokmak ve burada uzun zaman tutmak.

Tremonde da St-Esprit evinde, dolamalı parmağın üzerinde bir çok dualar okunur.

Dolama, pırasa suyunun uzaklaştırdığı bir kordon ileri gelir.

HAŞARAT SOKMASI

Kulak kiri tatbiki.

SKROFÜL

Aldegonde — Mespelaere
Blaise — Bütün kiliselerinde
Christophe — Pollare
Maclou — Mesch-Moland kilisenin toprağına çakılmış odun çenberlerin arasından sürünerek geçilir ve hastalığı bu çenberlere bırakılır. Capucin'ler kilisesi; Dinant; Tournai, St. Brice kilisesi; Racour.
Marie — Hendersem; N. D. aux Roses: Montroeuil-au-Bois; N. D. des Joyaux.
Pharalde — Steenockerzeel.

TERLEMELER

Eller için, elde canlı bir köstebeği, ölünceye kadar tutmak.

Ayaklar için, Chèvremont kilisesine doğru yayan çıkmak, çoraplarını çıkarıp orada bırakmak; ondan sonra kilisenin içine girilerek on ayak parmağını ifade eden on mum yakmak.

KARHALAR VE KIHÎ YARALAR

Nzizler:
Blaise — Renaix; Saventhem; Woluwe-St. Pierre
Eloi — Saint Eloi hastalığı.
Geneviève — Zepperen (ağız karhaları)
Julien — Saint Julien hastalığı.
Quirin — Saint-Quirin hastalığı.

SEĞİLLER

Job — Hoelbroeck

***

Ölü bir kemikle, ilk defa ziyaret edilen bir kiliseden alınmış mukaddes

su ile seğillere dokunmak ve «işte benim yanıma gelen için» demek; çalınmış domuz yağı ile dokunmak; âdet kanı, sabah tükrüğü ile dokunmak; karınca yuvasının üzerinde toplanan taprak ile yeni ayda ovmak. Burovma, toprakta çürütülmüş yarım bir patates ile de yapılabilir. Hasırdan bir put yapılıp çürütülmeye bırakılır; bir ip alınarak üzerine mevcut olan seğil adedince düğüm yapılır ve toprağa gömülür. Seğiller mısırla temasa getirilip bunlar sonra tavuklara verilir. (nakil)

KADIN HASTALIKLARI

AKAMETE KARŞI

Azizler:

Marie — Hal, kilise; Laeken; Lede; Montaigu; Nimy-Niezières; N. D. de la conceptin; Vilvorde; Consolation kilisesi; N. D. de bonne Espérance.

Pierre — Brogueter; Niveler-kilise.

Remoule — Huy; Spa, Souveniere çeşmesi, kadın, ayağını, Azizin taşda bırakdığı ayak izine koyarak su içer.

*
* *

Halk tababeti, Prasa kökü çayı tavsiye eder. Bundan başka mercuriale, tohum halinde kimyon, yabani majorlaine, sol koltuğun altına asılmak üzere bir rumex torbası; St. Jean otu olan hypericum perforatum; mandragire; ayakkabı içine haşhaş yaprakları.

GEBELİK VE KOLAY DOĞUM

Béatrice — Morlanuvelz, Olive kilisesi, rahim hastalıkları.

Colette — Anvers, Colettine manastırı; ipek iplik.

Sa St. Croix — Eeckeren; Hagel kruis, küçük çarşaf; Goyeke, Cruys-op-de-Woestyn; Lebbeke, Sainte-Croix kitabı; Malines, Brynen krius.

Erasme — Herstal-Tonger.

Chislain — Machelen-küçük çarşaf, Roisin; Saint-Gislain.

Ignace —

Jésus —

Lambert — Liège-kilise bunun etrafında üç kere dolaşılır.

Laurent —

Léonard — Aert selaer; Huyssingen, Léau.

Lucie — Bütün kiliseleri.

Lutgarde — Ittre, bir duayı havi kordon.

Marguerite — Beordeghem; Genly.

PİR SULTAN'IN BASILMAMIŞ ÜÇ NEFESİ

Muhterem arkadaşımız Sadettin Nüzhet Ergun «Bektaşî Şairleri»nden sonra «Pir Sultan Abdal» ın hayat ve eserlerini de kıymetli bir monografi ile ortaya koydu. [XVII nci asır sazşairlerinden Pir Sultan Abdal, 1929].

Sadettin Nüzhet Ergun, Pir Sultan'ın hayatını ve edebî hüviyetini etrafile izaheden mezkûr eserinin mukaddemesinde; bu şaire ait nefesleri toplar, tetkik ederken müracaat eylediği matbu birkaç eserle, muhtelif yazma menbalarda tesadüf ettiği bir takım manzumelerin gösterdiği isnat farklarını tafsila-

---

Marie — Diğer kilise N. D. de la debivance; Binghe; Chévremont kilise; Clermont çeşme Corwan; Hasselt, N. D. de Zutendaal; Salus imfirmorum; Heffen, N. D. de l'Epine; Harenthals; N. D. de la Douleur, Wachtersberg in eski kilisesi; Soignies, Carmes kilisesi; N. D. Causa nastra; Laetitan; Verviers, Recollets kilisesi, N. D. de la miséricorde, Wyneghem.

Marie d'Oignies — Cliseau, Azizin elbiseleri.

Marguerite — Boerdyhem; Genly; kuşak; Herves les Bruyère; Liège; Namur (Bouges) Thiones; Tihanges

Matrice — Mons, kuşak; Bombaye, kuşak.

Rombant — Malines kilise.

Vth — Anbel, güzel ve gürbüz çocukların doğması için.

*
* *

Kadın çirkin şeylere bakmamağa çalışır. Bazan garip olan nazlarını terslememelidir. Tek cinsli bir nebatın suyu içirilirse içirilen nebat suyuna göre çocuk kız veya erkek olur. Ada tavşanı dişisi rahmi tuzu yedirilirse doğan çocuk mutlaka erkek olur. Güzel çocuğu olması için gebe kadın evini süsler. Arthemis nobilis çayı alır, tuzlu etlerden ictinab eder, aç karnına hiç bir zaman su içmez ve ekmeğine bol tereyağı sürer. Çocuğun zeki olması için çok mikdarda beyin yer. Çocuğun cinsini anlamak için ellerle kadının dizlerine basılır. Sağ diz daha evvel çökerse, doğan çocuk muhakkak bir oğlan olacaktır.

Doğumu kolaylaştırmak için althée veya anason tavsiye edilir; kuvetli bir fincan kahve; doğuran kadının ayaklarının sıcak olmasına dikkat etmelidir. Kocasının çorablarını giydirmek çok iyidir Juniperus salinea veya ökse otu menkuu, sonun kolay çıkmasına yardım eder.

Çeviren: Dr. Metine Belger

tile kayıt ve bu meyanda Pir Sultan Abdal'ın daha bazı nefesleri olduğunu da ilâve etmektedir.

Filhakika, Saz ve Bektaşî şairlerimizin, şimdiye kadar basılanlar haricinde, daha bazı eserleri meydana çıkacağı muhakkaktır. Nitekim, Dertli'nin «Halk Bilgisi Mecmuası» nda intişar eden koşmalarile bizim Gevherî'ye ait «Millî Mecmua» da neşrettiğimiz manzumeler ve nihayet Pir Sultan'ın şu birkaç eseri bu sahada küçük bir misal olarak zikredilebilir.

Bektaşî edebiyatına ait, birçok cönklerden toplamış olduğumuz mahsuller arasında Pir Sultan Abdal'ın da on tane nefesi mevcuttur. Bu nefeslerden beşi Sadettin Nüzhetin mezkûr eserinde mukayyettir. Fakat, üç tanesi yoktur. Şukadar ki, kitapta metinler sırasında tamamen yazılı bulunanlarla, elimizdekiler arasında bazı nüsha farkları olduğu gibi mukaddemede, bilmünasebe, isnat farklarını izah sadedinde zikrolunan :

Bir nefescik söyleyeyim
Dinlemezsen neyleyeyim
Bizim içtiğimiz dolu
Doluların dolusudur. (1)

nefesleri de bizde Pir Sultan namına mukayyettir.

Sadettin Nüzhet'in salifüzzikir eserinde olmıyan âtideki nefeslere gelince; biz, bu üç nefesi de, dört kadar çönkte hep «Pir Sultan Abdal» a ait olarak yazılı bulduk. Binaenaleyh, kendisine äidiyetini kuvvetle zannettiğimiz, Pir Sultan'ın henüz basılmamış olan, bu üç nefesini şu küçük mukaddemelei neşrediyoruz.

I

Ben gayrı nesne bilmezem
Allâh bir Muhammet Ali
Özümü gurbete saldım
Allâh bir Muhammet Ali.

Bir mum yanar bir şişede
Bülbül eğlenmez meşede
Yedi iklim dört köşede
Allah bir Muhammet Ali.

İki kuş gördüm yuvada
Döner muallak havada
Dağda deryâda ovada
Allâh bir Muhammet Ali.

Yaktıcağım çırağdır
Bindiceğim Bürak'tır
Yerden göğe direktir
Allah bir Muhammei Ali.

"Pir Sultan» ım bu bir sırdır
Sırrını saklıyan erdir
Ayda sırdır günde sırdır
Allâh bir Muhammet Ali.

II

Agâh olun ey erenler
Gelen Mürteza Ali'dir
Ahdine sadık duranlar
Gelen Mürtezâ Ali'dir.

(1) Bu nefes, sayın Besim Atalay'ın "Bektaşilik ve Edebiyatı„ nda [S. 84] hem noksan ve hem de kaili gayri musarrah olarak mukayyettir.

. . . . . . vermiş sesini
Melekler tutar yasını
Kırklar ile yer üzümü
Yiyen Mürteza Ali'dir.

Toprağa vermiş yüzünü
Kan ile yumuş yüzünü
Hep binip devesini
Çeken Mürteza Ali'dir.

Ali çeker kılıncını
Düldül çeker gücünü
Muhammedin miracını
Gören Mürteza Alidir.

Ali Fatıma'nın yâri
Âşıklar çekerler zârı
Yezitlere zülfikarı
Çeken Mürteza Ali'dir.

Cennetteki kızıl elma
Gül benzi sararıp solma
«Pir Sultan» ım gafil olma
Gelen Mürteza Ali'dir.

III

Muhammet neslinden şunda kim kaldı
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı?
. . . . yareye merhem kim sardı
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı?

Muhammet miraçta davet gününde
Arslan hamle kıldı rahı önünde
Kim idi görünen arslan donunda
Var mı Hacı Bektaşı Veli'den gayrı?

Muhammet miraçtan indiği demdir
Kırkların sürdüğü semada cemdir
Zühre yıldızını doğuran kimdir
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı.

Sarı İsmail hû der muhip yolu
Kimdir yeşil benli gösteren eli
Zâhirde bâtında Şahımerdan Ali
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı?

Size niyaz eder güruhu nâcî
Arkasında hırka başında tacı
Unulmaz yârenin merhem ilacı
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı?

On iki kurban olur keramet kazan
Kim idi ol divin bendini çözen
. . . . sen bir mürşide özen
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı?

"Pir Sultan" ım hû der ya sen ne dersin
Bilinmez sözleri söyler gidersin
Dersin ahmak sen dalgın gezersin
Var mı Hacı Bektaş Veli'den gayrı?

M. Şakir Ülkütaşır

İSTANBUL MANİLERİ

Asmada üzüm sana
Kimyadır gözüm sana
Seher yıldız gibi
Dikmişim gözüm sana.

Leylek uçar halka halka
Kanadında gümüş halka
Tanrı bize mal versin
Biz dağıtalım halka.

Tıpış tıpış gel bana
Diyeceğim var sana
Hatçe kız sen benimsin
Annen bana kaynana.

Al çuha mavi çuha
Söyleyin dama çıka
Üç gündür görmemişim
Az kaldı aklım kaça.

Karanfilim kal burda
Çok iş vardır saburda
İkimiz bir ölelim
Çift koysunlar tabuta.

Kamışa bak kamışa
Su ne yapsın yanmışa
Mevlâm sabırlar versin
Yârinden ayrılmışa.

Şimşirin kökü suda
Beşi burda beşi suda
Gönlümün ateşi çok
Sabrını verir hüdâ

Elmayı nazik doğra
Geçerken bize uğra
İnkisar tutmaz oldun
Kara sevdaya uğra.

Çıktım mezar taşına
Çağırdım Allâh aşkına
Beni kavuştur yârime
Hasan Hüseyin aşkına.

Karanfili budama
Sefa geldin odama
Senettiğinden utan
Bulunmaz mı yâr bana.

İki gözlerin elâ
Aşkın başıma belâ
Ben bu derde düşeli
Ben mecnunum sen leylâ.

Kar yağar lapa lapa
Gözünü iyi kapa
Sen kaçıb da bana gel
Düşman otursun şapa.

Merdiven basa basa
Helva var altın tasta
Benim yârim güzeldir
Azıcık boyu kısa.

Leblebi koydum tasa
Doldurdum basa basa
Yârim bana darılmış
Oda mı bana tasa.

Entarisi al basma
Alıp duvara asma
Sen benimsin ben senin
Her söze kulak asma

Kaldım dağlar başında
Tut elimden yâr aşır
Kaş kara kirpik kara
Yâr ne giyse yaraşır.

Ağlama yâr ağlama
Sarı yazma bağlama
Gidersen tez gelirsin
Ellere bel bağlama.

Karanfilim budama
Sefâ geldin odama
Meylin bende çok ise
Hizmetkâr dur babama.

Ateş düştü kamışa
Su neylesin yanmışa
Mevlâm saburlar versin
Yârinden ayrılmışa.

Kaşların karasına
Mil olam arasına
Seni derman diyorlar
Yüreğim yarasına.

Karanfilim har bana
Ne bakarsın hor bana
Ettiğinden sen utan
Bulunmaz mı yâr bana.

Çıksam dağlar başına
Başım koysam taşına
Bu ne müşkil dert imiş
Gelmesin düşman başına.

Kara kalpak başımda
Kalem oynar kaşımda
Çekil oğlan karşımdan
Cahillik var başımda.

Balcı kızı pıçakta
Kahve döver ocakta
Getir kahve içeyim
Aksaraya geçeyim.

Penbe üzüm salkımda
Yeşil yaprak altında
İlk yârimin sevdası
Can evimin altında.

Mavi hotoz başında
Esir oldum karşında
Sana gönül verenin
Aklı yoktur başında.

Karanfil kıyma bana
Kurban olayım sana
Yılda kurban bir olur
Daim kurbanım sana.

Şu başına oturma
Elin suya batırma
Sen vefasız bir yârsin
Her yiğite tutulma.

Bağdada giden olsa
Arzuhal veren olsa
Bağdat seni yıkarım
Yâre bir hal olursa.

Kaşların yapım olsa
Okumuş âlim olsa
Şu benim mahzun gönlüm
Yavruma malûm olsa.

Elmas yüzük parmakta
Murad seni sarmakta
Her yiğitin kârı mı
Duvaklı kız almakta.

Gökte yıldız bir sıra
Yârim gitti Mısıra
Eller yârim dedikçe
Giderim peşisıra.

Fındık serdim harmana
Darıldın mı yâr bana
İkimizin aşkını
Yazdıralım fermana.

Ocak başında maşa
Gel koca beni boşa
Boşayacaksan tez boşa
Varacağım serhoşa.

Ey buluta buluta
Mendili serdim duta
Yâri rüyada gördüm
Elâ gözler uykuda.

Bir gömleğin dört yaka
Kör oldum baka baka
Burda Müslüman yok mu
Yâri koynuma koya.

Al atın boynu boza
Boynunda altın koza
Yiğit nerden gelirsin
Perçemin toza toza.

Şu taşı kaldırsana
Yılanı öldürsene
Oğlan kız istiyorsan
Keseyi doldursana.

Yıldızlar iki sıra
Yârim gitti Mısıra
Hak bana kanat versin
Gideyim ardı sıra.

Kahve pişer ocakta
Yanıyorum sıcakta
Bazı kızlar kurnaz olur
Kayıverir kucakta.

Sigaramı yaksana
Dumanına baksana
Beni sana vermezler
Alıp beni kaçsana.

Çaldığımdır bağlama
Kara gözlüm ağlama
Ben buralı değilim
Bana gönül bağlama.

Geminin halkasına
Basıver tahtasına
İnşallâh kavuşuruz
Bayramın haftasına.

Karanfilin moruna
Ölüyorum yoluna
Sıtkıla gönül verdim
Şu herifin oğluna.

Mavi don maviş tura
Yel vura savuştura
Yusuf Zeliha gibi
Hak bizi kavuştura.

Ambarın yapısına
Gün vurmuş kapısına
Adam âşık olur mu
Kapu bir komşusuna.

Ayna attım tarlaya
Tarla yüzü parlaya
Ne vakit gireceğiz
İkimiz bir odaya.

Bağçenin pazısına
Can kaynar bazısına
Ben uykudan uyandım
Yârimin kokusuna.

Bir sigara ver bana
Dumana bak dumana
Ne ben öldüm kurtuldum
Ne sen geldin imana.

Çıktım ambar koluna
Baktım yârin yoluna
Asılır da ölürüm
Yârin selvi boyuna.

Fındık serdim harmana
Oturalım yanyana
İkimizin aşkını
Bastıralım romana.

Kalede beden olsa
Yârime giden olsa
Ateşine yandığım
O da bir adam olsa.

Karaca
Attım aşkın okunu
Tuttum birkaç karaca
Benim bir efendim var
Kaşı gözü karaca.

Raf üstünde kumbara
İçi dolu çil para
Bizim köyün kızları
İki kuruş on para.

Rafta vardır beş elma
İkisin al üçün alma
Kölen olam sevgilim
Beni al onu alma.

Sulfata var sulfata
Sıtma tuttu kerata
Yeşil çimen üstüne
Kurduralım bir oda.

Dut ağacı boyunca
Dut yemedim doyunca
El kızının yüzünden
Oğul demedim doyunca.

Havalarda kırlangıç
Kanadı ayrıç ayrıç
Beni yârden ayıran
Kan kussun avuç avuç.

Kaşların milden ince
Ölürüm görmeyince
Bir dahi yâr sevmeyim
Aslına ermeyince.

İki kaşın karesine
Gül takdım aresine
Seni melhem dediler
Sinemin yâresine.

İndim derelerine
Bilmem nerelerine
Kaytan bıyıklarını
Sürsem memelerine.

Kurşun attım çimene
Çimenin çiçeğine
İpek olsam sarılsam
Yârimin perçemine.

Karanfilim toz penbe
Bir hayırsız yâr bende
Bu yâr için annecim
Kara kara yas bende.

Adalarda idare
Vallâh etmem müdane
Benim bir sevdiğim var
İstanbulda bir tane.

Tabak içinde lüle
Bayıldım güle güle
İşittim yâr evlenmiş
Otursun güle güle.

Ufacık iğnesine
Bayğınım cilvesine
Bu gözler seni gördü
Hayretmez gayrisine.

Üzüm koydum sepete
Yâr oturmuş tepede
İstanbuldan kız aldım
Şan alsun memlekete.

Yaş nane kuru nane
Kul oldum yana yana
Sevda böyle giderse
Sonumuz tımarhane.

Mavi yelek mor düğme
Gene geldi göynüme
Her kaçan aklıma gelse
Kan damlar yüreğime.

Çini tabakta vişne
Gel yârim aşka düşme
Bu aşkın sonu fena
Nafile dile düşme.

Dere boyu kestane
Ben annemin bir tane
Sen de gelirsin bize
Olursun iki tane.

Yağmur yağar yerlere
Ben düşmüşüm dillere
Kim ne derse ko desin
Seni vermem ellere.

Yokuştan indim düze
İpek bağladım Nerkize
Yedi yıl hizmet ettim
Elâ gözlü bir kıza.

Gidiyom bende bende
Mendilim kaldı sende
Ayva gibi sarardım
Din iman yokmu sende.

Gidiyorum Tiflise
Bir dahi gelmem size
Bu benim iltifatım
Yadigâr olsun size.

Diyâre
Yâre yâre üstüne
Bindikçe bindi yâre
Alır başım giderim
Bir gurbet bin diyâre.

Deniz dibi midiye
Altın saat hediye
Gel efendim yatalım
Saat geldi yediye.

Bir bende bir bende
Dağlardan akan sular
Hiç olur mu bir yerde
Bu nasıl sevda imiş
Bir sendedir bir bende.

Bağçelerde kestane
Dökülür tane tane
Beş yüz asker içinde
Sevdiceğim bir tane.

Ateş düştü yerlere
Karıştı gazellere
Tabiatım kurusun
Bakarım güzellere.

Nektup yazdırdım size
Siz de yazdırın bize
Allâh kısmet ederse
Otururuz diz dize.

Gül ısladım taş ile
Gözüm dolu yaş ile
Nerelere gideyim
Bu sevdalı baş ile.

Bir top attım çimene
Çimenin çiçeğine
İpek olsam sarılsam
Yârimin eteğine.

Denizde geze geze
Oldum ben bir geveze
Oğlunu seviyorum
Darılma hanım teyze.

Fındık serdim güneşe
Bakan gözler kamaşa
Yâr bir deste gül ise
Ben onunla koklaşa.

Mendil verdim eline
Yapıştı bileğime
Ben nasıl ayrılayım
Değdi tenin tenime.

Bağa vardım üzüme
Çubuk değdi gözüme
Kirpik seni kırparım
Bir hal olsa gözüme.

Altın koydum cezveye
Gönül gitti gezmeğe
Gönül kötü alışmış
Kızlar ile gezmeğe.

Arpa ektim düzlere
Diken oldum gözlere
İşte ben gidiyorum
Buralar kalsın size.

Elim vurdum zeytine
Zeytinin irisine
Ben bahtımı denedim
İyiden iyisine.

Mavilim maviştire
Yel vurup savuştura
Yusuf Züleyha gibi
Hak bizi kavuştura.

Mercimek kile kile
Ölçelim sile sile
Pek çok mendil eskittim
Göz yaşı sile sile.

Aynam düştü yerlere
Karıştı kazellere
Çapkın gözüm alışmış
Hep bakar güzellere.

Havalarda tayyare
Selâm söyle o yâre
Benden ona fayda yok
Baksın başına çare.

Yeşil çimen pöısüme
Yağma yağmur üstüme
Sen sözüne sadık ol
Gül koklamam üstüne.

Denizde kum ziyade
Asker oldum piyade
Ben seni çok severim
Hayatımdan ziyade.

Gidene bak gidene
Boyu dönmüş fidana
Fidanda bir gül bitmiş
Kokutmazlar âleme.

İplik serdim sicime
Güvenme el piçine
Yâr üstüne yâr sevmiş
O gidiyor gücüme.

Çay aşağı çay meşe
Yiğit kahraman düşe
Bir ucuna gül serem
Bir ucuna menekşe.

Boncuk buldum diziyle
Gören var mı gözile
Ben sevdiğimi terk ettim
Ellerin sözü ile

Altın koydum cezveye
Yârim gitti gezmeğe
Yârim bir huy öğrenmiş
İlik düğme çözmeğe.

Karanfilim toz pembe
Hakikatsiz dost bende
Eller uyur uykuda
Gece gündüz yas bende.

Bağçelerde gül penbe
Gülü sardım tülbende
Benim gönlüm ver sende
Seninki de kimlerde.

İğnesine iğnesine
Ben yârin minnet etmem
Bir toplu iğnesine
Ben yârime kavuştum
Darısı cümlesine.

Karanfil yele yele
Düşürdü gurbet ele
Yedi mendil çürüttüm
Göz yaşı sile sile

Naki Tezel